

Svar til Jakob Pasternak

Af Troels Fink:

Med megen interesse har jeg læst Jakob Pasternaks kildekritiske analyse af de foreliggende referater af samtalen i Berlin mellem ambassadør Ritter og direktør Mohr 18. juli 1940. Jeg er ikke blevet overbevist af hans argumentation, og jeg slutter mig til de indvendinger, som dr. Sjøqvist har fremsat i det foregående. Det er muligt, at Mohr har haft optegnelser ved siden af det officielle referat af 19. juli, men der er ikke ført bevis for, at Scavenius har haft nogen direkte forbindelse med den beretning af Mohr, som er dateret den 18. juli 1940. Det forekommer mig, at dr. Sjøqvist har ret i sin påvisning af, at Ritters beretning næppe kan kaldes inkonsistent; men derudover vil jeg gerne henlede opmærksomheden på, at Jakob Pasternak har stillet sig sin opgave for snævert. Man kan ikke isolere analysen af beretningerne om samtalen i Berlin den 18. juli; den må ses i sammenhæng med 8. juli-erklæringen, som dagen forinden i højtidelig form var overgivet det tyske udenrigsministerium. Jakob Pasternak anser samtalen den 18. juli for den direkte foranledning til forhandlingerne om en mønt- og toldunion og finder det derfor vigtigt at undersøge samtalen med henblik på, hvem der tog initiativet til selve samtalen, hvem der tog initiativer og til hvad under samtalen osv. (Hvad dette »osv.« betyder, får vi ikke at vide).

For mit vedkommende er denne problemstilling underordnet det forhold, at notificeringen af 8. juli-erklæringen ganske klart var et dansk initiativ. Det fremgår af ordene: »Det vil være Danmarks opgave herunder at finde sin plads i et nødvendigt og gensidigt aktivt samarbejde med Stortyskland«; det næste danske initiativ er derpå brevet fra Mohr til Ritter den 22. juli 1940, et brev som Mohr ikke har ansvar for, selv om han underskrev det. Det er dette brev, som er den direkte foranledning til, at Ritter den 30. juli 1940 dukker op i København, og ikke som hævdet af Pasternak samtalen af 18. juli. Denne samtale var en sondering, der gav stødet til en fortsat aktivitet. Samtalen var også interessant for Ritter som basis for et udspil i kapløbet mellem Auswärtiges Amt og Rigsøkonomiministeriet, eller hvis vi skal benytte navne, var det et kapløb mellem Ribbentrop og Funk, men samtalen mellem Mohr og Ritter kunne ikke uden videre af Ritter benyttes i forhold til den danske regering.

Da Mohr kom hjem fra Berlin den 18. juli, var situationen den, at han hverken ifølge den ene eller den anden version af referatet havde forpligtet sig til noget som helst. Scavenius var frit stillet, om han ville spinde tråden videre eller ej; samtalen mellem Mohr og Ritter fik først politisk betydning, da Scavenius i brevet af 22. juli 1940 lod Mohr meddele Ritter, at »den danske regering er beredt til at indlede disse drøftelser (om fremtidens økonomiske spørgsmål), så snart det måtte forekomme den tyske regering at være praktisk formålstjenligt«.

Det er stadig min opfattelse, at både Henrik Nissen og Pasternak tillægger embedsmanden Mohr en politisk betydning, som han ikke havde; ansva-

ret for den politik, der blev ført, var alene regeringens og ganske specielt udenrigsministerens.

Det forekommer derfor besynderligt, at Jakob Pasternak anfører, at Mohr med skrivelse af 25. juni 1946 til den parlamentariske kommission udtrykkeligt fritager Scavenius for ansvar for, at samtalen den 18. juli overhovedet fandt sted. Der var nemlig intet særligt ansvar forbundet hermed. Når den danske regering spillede så stærkt ud, som det skete med notificeringen af 8. juli-erklæringen i Berlin, måtte man da nødvendigvis vente en reaktion. Der var mange muligheder for en sådan; nu blev det en samtale mellem Ritter og Mohr, hvorved tråden blev spundet videre, men det er for hele udviklingen underordnet at udsondre denne samtale af sammenhængen og tillægge svaret for, at den kom i stand, en særlig betydning.

I min opposition ved Nissens doktordisputats ankede jeg over, at doktoranden ikke i teksten gjorde opmærksom på, hvor svagt det foreliggende kilde-materiale måtte siges at være. Det er mig kærkomment at få lejlighed til at uddybe dette punkt. Jakob Pasternak finder det legitimt, at en forsker fremlægger resultaterne af sine overvejelser i selve hovedteksten, og at han fører den kildekritiske detailargumentation i noter og i anhang. Dette er fuldt ud legitimt, hvis man fastholder en sondring mellem »historieskrivning« og »historieforskning«, men denne sondring er efter min opfattelse forældet, det er ikke på nogen måde ærekrænkende at opretholde den, men det giver anledning til at anke over videnskabeligheden. I en doktorafhandling må videnskabeligheden have en fremtrædende plads og med al respekt for, at detailargumentationen kan føres i noter og anhang, må hovedtrækkene i kildegrundlaget kunne erkendes i teksten. Hvor vigtigt det er at karakterisere kildernes art også i teksten, ses af et eksempel s. 290. Henrik Nissen omtaler her den modtagelse, som Scavenius gav det referat, som Mohr først havde udarbejdet, (altså det referat af 18. juli, som striden står om) med følgende ord: »Mohrs referat kunne ikke i den foreliggende form bruges i ministermødet. Scavenius gav sig til at strege i referatet, enkelte linjer og hele afsnit skulle væk. »Alle disse overflødige detaljer måtte udgå«, sådan gengiver Mohr i sine optegnelser ministerens bemærkninger«. I første sætning refereres, hvad Scavenius måtte formodes at tænke, derpå beskrives i anden sætning, hvad Scavenius påstås at have gjort, og til sidst bruges et citat. Hertil må bemærkes, at kildegrundlaget ikke er samtidigt, det burde også fremgå af teksten, at man kun har Mohrs udsagn for, at Scavenius »gav sig til at strege i referatet«, og at det er noget, han fortæller adskillige år efter, at begivenheden skal have fundet sted.

Det er misvisende, at Henrik Nissen kalder brevet fra Mohr til Ritter af 23. juli 1940 for et takkebrev. Det skyldes, at Nissen har anskuet problemet mere ud fra Mohrs formodede tankegang end ud fra udenrigsministerens. Også her ville en kortfattet redegørelse for kildegrundlaget have været på sin plads i teksten, allerbedst, at brevet var blevet refereret i sin helhed.

Idet jeg takker Jakob Pasternak for hans interesse for at føre en videnskabelig debat, vil jeg gerne fremhæve, at min hovedindvending mod Henrik Nissen gik på, at en biperson, Mohr, blev skubbet for langt frem i forhold til hovedpersonen Scavenius, og at det har givet en skævhed i bedømmelsen. Denne indvending vil jeg gerne fastholde også over for Jakob Pasternak, og jeg synes stadigvæk, det er et problem, hvorfor Mohr har brændt sit referat af 18. juli 1940.